

Το ενδιαφέρον για την βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και τον βίαιο εξτρεμισμό αυξάνεται σταθερά τα τελευταία χρόνια. Γιατί όμως τα φαινόμενα αυτά είναι τόσο επίκαιρα και ταυτόχρονα τόσο αμφιλεγόμενα; Πρώτον, γιατί εγείρουν μία σειρά ζητημάτων που βρίσκονται στην καρδιά της λειτουργίας αλλά και του αξιακού συστήματος των κοινωνιών μας και φέρνουν τις δυτικές κοινωνίες και κράτη αντιμέτωπες με το ζήτημα της διαχείρισης της πολιτισμικής διαφοράς. Δεύτερον, γιατί οι κοινωνίες μας καλούνται να επιλύσουν την δύσκολη εξίσωση της ισορροπίας μεταξύ της ασφάλειας – που από την αυγή της νέας χιλιετίας αναδεικνύεται ως μείζον ζήτημα – και στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές ελευθερίες που περιστέλλονται, καθώς οι κυβερνήσεις και οι υπηρεσίες ασφάλειας δυσκολεύονται να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στην πολυδιάσπαση και την εξάπλωση του τρομοκρατικού φαινομένου που έχει θρησκευτική υποκίνηση. Τρίτον, γιατί αυξάνεται ο φόβος μιας αντίστροφης αντίδρασης – της έξαρσης φαινομένων ακραίας βίας από την άκρα δεξιά – τις ρατσιστικές και τις ξενοφοβικές ιδεολογίες που επιστρέφουν δυναμικά στην Ευρώπη. Τέταρτον, γιατί ταυτόχρονα ζούμε μια από τις μεγαλύτερες μετακινήσεις πληθυσμών στην συλλογική ζώσα μνήμη – με πρόσφυγες από περιοχές που αποσταθεροποιούνται περαιτέρω και με μετανάστες που χρησιμοποιούν τις προσφυγικές ροές για να ξεφύγουν από την φτώχεια και τις άθλιες συνθήκες ζωής στις πατρίδες τους. Και πέμπτον, γιατί ζούμε πλέον σε μια συνθήκη τρόμου – με χαρακτηριστικό τον κατακερματισμό στόχων, όπλων, δραστών - μια πραγματικά παγκοσμιοποιημένη μορφή τρομοκρατίας.

Το φαινόμενο της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης συνδέεται με μορφές τρομοκρατίας που ανήκουν παραδοσιακά στα άκρα του πολιτικού φάσματος και με το αντίστοιχο πολιτικό, οικονομικό και ηθικό όραμα που προάγουν για την κοινωνία. Μέχρι προσφάτως, το όραμα αυτό, αν και ενδέχεται να περιλαμβάνει στοιχεία θρησκευτικότητας, παρέμενε στην βάση του κοσμικό, είχε δηλαδή σαν αναφορά την κοινωνία αυτού του κόσμου. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, σχεδόν ταυτόχρονα με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης παρατηρείται η εξάπλωση μορφών τρομοκρατίας που είναι θρησκευτικά υποκινούμενες και το όραμά τους, ως εκ τούτου, έχει αναφορά στην μετά θάνατον ζωή. Αυτό δεν συνεπάγεται την παραίτηση από την υπάρχουσα κοινωνία – ούτε την απομόνωση από αυτήν, όπως συμβαίνει με τα φαινόμενα των θρησκευτικών σεκτών ή των ησυχαστικών κινημάτων – αλλά την αναμόρφωση της κοινωνίας με τρόπο που να συμβαδίζει με θρησκευτικούς κανόνες ηθικής που προσχωρούν πλέον στην πολιτική ζωή. Αν και ο θρησκευτικά υποκινούμενος εξτρεμισμός συναντάται σε μια πληθώρα θρησκειών, η σύγχρονη μορφή του έχει συνδεθεί με το Ισλάμ και συγκεκριμένα με την πολιτική έκφρασή του, τον Ισλαμισμό. Το Ισλάμ ως θρησκεία και ο Ισλαμισμός ως πολιτική ιδεολογία που χρησιμοποιεί το Ισλάμ ως μέσο υποκίνησης και ως ιδεολογικό μανδύα, δεν πρέπει να συγχέονται. Η διάκριση είναι σημαντική καθώς η εξομοίωση των δύο μπορεί να επιφέρει περαιτέρω διακρίσεις εναντίον των μουσουλμανικών

κοινοτήτων και να ενισχύσει το αίσθημα αποκλεισμού και απομόνωσης των κοινοτήτων αυτών με αποτέλεσμα τη νομιμοποίηση της εξτρεμιστικής βίας στα μάτια των κοινοτήτων αυτών και να αυξήσει έτσι τον κίνδυνο τρομοκρατικών επιθέσεων. Υπάρχει επίσης ο υπαρκτός κίνδυνος της ρατσιστικής – Ισλαμοφοβικής - βίας εναντίον αυτών των κοινοτήτων, όταν υιοθετείται μια ρητορική που εξομοιώνει τον μουσουλμάνο πιστό με τον τρομοκράτη.

Κοινό χαρακτηριστικό των εξτρεμισμών και της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στην οποία υπόκεινται τα μέλη των ομάδων αυτών ώστε να προχωρήσουν πιθανώς σε τρομοκρατικές πράξεις, είναι η βίαιη προσαρμογή του κόσμου στο μοντέλο που οραματίζονται. Στην προοπτική αυτή το μέσο έχει λίγη σημασία μπροστά στην επίτευξη του στόχου της 'ιδανικής κοινωνίας'. Η κοινωνία παρουσιάζεται ως 'διεφθαρμένη' ή 'αλλοτριωμένη', ως 'παρασυρμένη' σε έναν τρόπο ζωής που αντιβαίνει στα ιδανικά της εκάστοτε εξτρεμιστικής ιδεολογίας και η τρομοκρατική ομάδα παρουσιάζεται ως 'αυτόκλητος σωτήρας' ενός παραστρατημένου κόσμου. Υπάρχουν βεβαίως ουσιαστικές διαφορές στις διαφορετικές εξτρεμιστικές ιδεολογίες και στα αφηγήματα που προσφέρουν, ωστόσο, η τάση τους στην βίαιη προσαρμογή της πραγματικότητας στο ιδανικό, η έλλειψη σεβασμού στην ανθρώπινη ζωή ή η θεώρησή της ως παράπλευρης, ελάχιστονης σημασίας απώλεια, τις κατατάσσει σε μια κοινή κατηγορία, αυτήν του βίαιου εξτρεπισμού.

Όπως όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, η ριζοσπαστικοποίηση έχει πολλαπλούς ορισμούς που εφάπτονται και αλληλεπικαλύπτονται, ενώ μια σειρά μοντέλων έχει επιχειρήσει να αποδώσει την ριζοσπαστικοποίηση ως διαδικασία που διαρθρώνεται στην βάση σταδίων. Όπως κι αν περιγράφονται αυτά τα στάδια, είναι χαρακτηριστικό ότι αναπαριστούν μια διαδικασία αλλαγής που είναι κατά βάση μια σκλήρυνση της στάσης του ατόμου ώστε να ανταποκριθεί στην απαιτήσεις των νέων του, ακραίων, πεποιθήσεων. Όλα τα μοντέλα ριζοσπαστικοποίησης περιγράφουν ουσιαστικά πως το άτομο – για λόγους ψυχολογικούς, προσωπικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς – βιώνει μια διαδικασία απομόνωσης από το κοινωνικό σύνολο, η οποία για το ίδιο αρχικά μπορεί να είναι ενδυναμωτική και να φέρει μια ισχυρή αίσθηση του ανήκειν, μια αίσθηση σκοπού και νοήματος, και μια αίσθηση ισχύος. Η ριζοσπαστικοποίηση είναι μεν μια διαδικασία ατομική, ωστόσο, οι μελετητές του φαινομένου τονίζουν πόσο σημαντική είναι η ύπαρξη δικτύων και κοινωνικών επαφών που ουσιαστικά εισαγάγουν το άτομο σε αυτήν την διαδικασία. Η ύπαρξη 'μοναχικών λύκων', που συνδέεται κυρίως - αλλά όχι αποκλειστικά - με την ακροδεξιά τρομοκρατία, δεν μειώνει την σημασία της ομάδας και των δικτύων, δια ζώσης ή εικονικών μέσω του διαδικτύου για την δημιουργία συνθηκών ριζοσπαστικοποίησης.

Η Ρόζα Βασιλάκη είναι ερευνήτρια του ΕΛΙΑΜΕΠ.